

INLEIDING

Het landschap met al haar diversiteit is een belangrijk uitgangspunt in Flevi's Kenniswerkplaats Jeugd. We bekijken veerkracht niet alleen vanuit een individueel perspectief, maar zien dit juist als een wisselwerking tussen mensen en hun omgeving.

Kunnen mensen de fysieke, culturele, psychologische en sociale hulpbronnen aanspreken die zij nodig hebben om succesvol om te kunnen gaan met tegenslag? Hoe zijn deze bronnen verdeeld en is de manier waarop dat gebeurt rechtvaardig? We kijken kritisch naar de wijze waarop onze samenleving is ingericht, hoe systemen functioneren en hoe dit van invloed is op de verdeling van middelen, de toegang tot voorzieningen en de invloed daarvan op het welzijn van gezinnen. We vragen ons af wat individuele en structurele oorzaken van ongelijkheid zijn, waarbij we ervan uitgaan dat een veerkrachtige samenleving een rechtvaardige en duurzame samenleving is. Helaas is de toegang tot hulpbronnen en voorzieningen in Nederland niet voor iedereen gelijk. In Nederland neemt de bestaanszekerheid van gezinnen al jaren af. Bestaansonzekerheid is meer dan financiële onzekerheid alleen. In onze kenniswerkplaats hanteren we een brede definitie van bestaanszekerheid:

'Een ieder heeft recht op een levensstandaard die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten, alsmede het recht op voorziening in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, overlijden van de echtgenoot, ouderdom of een ander gemis aan bestaansmiddelen'. Deze invulling van bestaanszekerheid vormt een belangrijk aspect van de menselijke waardigheid'[1].

We sluiten ons daarmee aan bij recente publicaties van Movisie waarin drie vormen van bestaansonzekerheid worden beschreven. Inkomensonzekerheid waarbij gevoelens van armoede en schaarste centraal staan, psychologische onzekerheid (mentaal welbevinden, eenzaamheid, depressie) en levensloponzekerheid. Het kunnen nemen van beslissingen voor de rest van het leven staat steeds meer onder druk.

Denk hierbij aan uit huis gaan, studiekeuzes, werk, trouwen, en kinderen krijgen. De drie vormen van bestaansonzekerheid hangen met elkaar samen [1]. De verhalen in de fotoreportage laten zien hoe groot de gevolgen hiervan kunnen zijn, zoals naar voren komt in o.a. de **verhalen van Thea en Maria** waarin zij uitleggen wat de impact van de onzekerheid, die gepaard gaat met het werken in de visserij en op de boerderij, op hun gezinnen is (zie fotoreportage).

De afgelopen jaren is de bestaanszekerheid toegenomen. In 2019 had 45% van de huishoudens met een laag inkomen iedere maand moeite om rond te komen in vergelijking met 9% van de huishoudens met een inkomen boven de laag inkomen grens [1, 2].

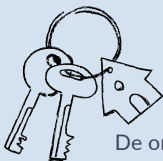
Daarnaast is de groep werkende armen groot. Een derde van de kinderen die in armoede opgroeit heeft werkende ouders. Helaas zijn inkomensondersteunende maatregelen, zoals toeslagen, niet voor iedereen beschikbaar zoals ook in het **verhaal van Valerie** naar voren komt (zie fotoreportage). Dit geldt met name voor kleine zelfstandigen, boeren, parttimers en mensen met middeninkomens die net genoeg verdienen waardoor zij hier niet voor in aanmerking komen.

Bovendien is er een groep mensen waarvoor de arbeidsmarkt minder toegankelijk is, ongeacht of het economisch goed gaat; migranten, ouderen, mensen met een beperking, langdurig werklozen en mensen in de bijstand komen niet gemakkelijk aan werk. Dit is ook terug te zien in de verhalen behorend bij onze fotoreportage, waaronder het **verhaal van Maikel**.

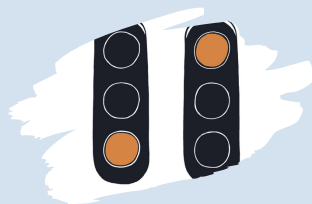
'Ieder mens heeft in zijn leven zinnigjes gehoord die breken of juist maken.'

-Andrea Moll-van der Pool,
coördinator 'Als ik later groot ben'

Wonen?

De ongelijkheid in wonen neemt ook toe. Door de stijgingen van de prijzen op de huizenmarkt zijn er lange wachtlijsten voor sociale huurwoningen, hebben huurders een lager besteedbaar inkomen dan mensen die een huis kunnen kopen en besteden mensen met een laag inkomen relatief meer van hun inkomen aan woonlasten [1]. In zowel de vrije als de sociale sector zijn de huurprijzen de laatste jaren gestegen. De vraag naar sociale huurwoningen is groter dan het beschikbare aanbod, met lange wachtlijsten en veel invloed op de levensloopzekerheid van mensen als gevolg. Het **verhaal van Mandy** illustreert hoe groot de invloed van de wooncrisis kan zijn op het dagelijks leven (zie fotoreportage).

Niet alles in het leven is maakbaar

In onze kenniswerkplaats bekijken we maatschappelijke uitdagingen vanuit een sociologisch historische blik en bevragen we onder andere de normen die ten grondslag liggen aan deze uitdagingen.

Als we kijken naar bestaanszekerheid is het van belang ons te realiseren dat we van een commando-maatschappij steeds meer een prestatie-maatschappij geworden zijn. In een commando-maatschappij bepalen regels, sociale klasse en religie de kansen van mensen. Eeuwenlang was het vanzelfsprekend dat bepaalde groepen veel meer kansen hadden dan andere groepen[3].

In een meritocratische samenleving daarentegen staat niet vast tot welke klasse iemand behoort en wat op basis daarvan bereikt kan worden.

In een meritocratie worden mensen (ideaaltypisch) op hun eigen verdiensten beoordeeld door middel van eerlijke competitie. Hoewel Nederland nog altijd discriminatie op de arbeidsmarkt op basis van etniciteit, klasse en sekse kent, is er sprake van een sterke beweging richting een meritocratie [4].

Het leven in een meritocratische samenleving kent niet alleen voordelen zoals het hebben van meer vrijheid en meer ruimte voor het maken van individuele keuzes. Er is steeds meer aandacht voor de nadelige effecten hiervan. Ten eerste heeft de meritocratie geleid tot meer onderlinge concurrentie en daarmee het verlies van het gevoel van geborgenheid en veiligheid. Ten tweede is het de vraag of het beloningssysteem in onze meritocratie wel zo eerlijk is. Is talent wel iemands eigen verdienste? We lijken meer dan ooit te geloven in de maakbaarheid van kinderen en mensen [5].

Als we kijken naar datgene dat bekend is over veerkracht, sociaal kapitaal en kansengelijkheid, zien we dat kansen en daarmee talenten grotendeels overdraagbaar zijn van ouders op kinderen en dat het daarbij uitmaakt waar je geboren wordt en onder welke omstandigheden.

Tot slot doet de meritocratie meer dan andere systemen een aanslag op het zelfrespect van degenen die 'laag' op de sociale ladder staan. Immers, de positie op de ladder wordt gezien als een eigen verdienste [4].

Het hebben van succes is niet alleen een keuze, maar ook meteen de enige keuze

Critici spreken daarom van een schijnvrijheid. Wie geen succes heeft, heeft gefaald. In een prestatieaansluiting is weinig ruimte voor solidariteit [6].

Vanuit dit perspectief kijken we kritisch naar het debat over bestaanszekerheid. Voeren we op dit moment het goede gesprek? Is het bijvoorbeeld rechtvaardig uit te gaan van zelfredzaamheid wanneer complexe uitdagingen als ongelijke kansen en bestaansonzekerheid grotendeels buiten de handelingsmogelijkheden vallen van individuen die hierdoor getroffen worden? Richten we ons in de ondersteuning van gezinnen nu op de symptomen van bestaansonzekerheid vanuit een maakbaarheidsgedachte of pakken we de echte oorzaken van problemen aan?

Is het mogelijk om een gemeenschappelijk welzijn voor iedereen te realiseren in een samenleving waarin het streven naar individueel succes centraal lijkt te staan?

Gelukkig is er in het debat over gelijke kansen, vanuit verschillende invalshoeken, steeds meer aandacht voor chronische stress veroorzaakt door complexe ongelijkheid. De chronische stress die bestaansonzekerheid met zich meebrengt ligt aan de basis van ongelijke kansen in het opgroeien en het voortbestaan van deze ongelijke kansen.

Zo ontregelt chronische stress het lichaam; het tast het immuunsysteem aan, verhoogt de bloeddruk, verstoort de nachtrust en zorgt mede voor het ontstaan van ziekten. Daarnaast maakt chronische stress mensen gevoeliger voor korte termijn beloningen en versterkt het gewoontegedrag. Ook het plannen op de lange termijn wordt ingewikkelder [7, 8].

Hoe langer een gezin in armoede leeft, hoe groter het risico op het ontstaan van gevoelens van angst, afhankelijk zijn en zich ongelukkig voelen!^[10-13]

Wanneer kinderen chronische stress ervaren als gevolg van bijvoorbeeld armoede heeft dit gevolgen voor zowel de psychische als lichamelijke gezondheid op latere leeftijd [9]. Verder bestaat er een verband tussen opgroeien in armoede en onveilige hechting, psychosociale problemen, verminderde executieve functies (plannen en organiseren) en is er een verhoogd risico op het verlaten van school zonder startkwalificatie. Deze cijfers onderstrepen het belang om de bestaanszekerheid van gezinnen te garanderen.

Gelijke kansen in het veerkrachtig opgroeien: beginnen bij het begin

In de projecten van de kenniswerkplaats en het lectoraat KIOZ zien we dat verschillende disciplines problemen proberen op te lossen in gezinnen die grotendeels samen lijken te hangen met (vaak langdurige) bestaansonzekerheid. Een voorbeeld uit de praktijk:

Een moeder beschrijft dat haar kind het lastig heeft op school en extra ondersteuning krijgt. Gedurende het gesprek komt naar voren dat zij na haar scheiding haar huis is kwijtgeraakt en nu een woning in de vrije sector huurt die zij eigenlijk niet kan betalen. Daarom heeft zij een extra baan genomen en werkt zij overdag en 's avonds. Haar kind in de basisschoolleeftijd gaat mee naar de avondbaan, omdat kinderopvang in de avond erg duur is en zij dit niet kan betalen. Hierdoor is het kind veel alleen thuis, gaat het te laat naar bed en is het erg moe op school. Moeder geeft aan eigenlijk gewoon een andere woning nodig te hebben, zodat zij weer rond kan komen.

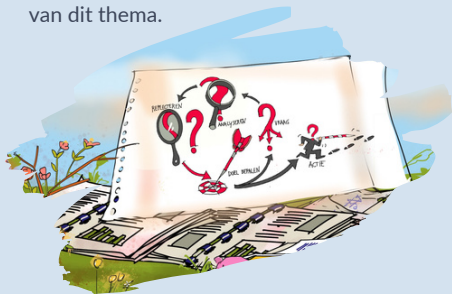
De hulpverlening die deze gezinnen krijgen is vaak versnipperd. De jeugdhulp richt zich op problemen ontstaan bij de kinderen, de GGZ richt zich op de mentale problemen, de medische professionals richten zich op de gezondheidsproblemen die ontstaan zijn, de school biedt extra ondersteuning vanwege problemen in de klas en Veilig Thuis komt in beeld omdat er zorgen ontstaan rondom de veiligheid.

Het bevorderen van een gezonde leefstijl is vaak ingewikkeld, deels omdat er andere dringende zaken zijn die de aandacht opeisen zoals schulden, woningen van slechte kwaliteit en werkloosheid waardoor er weinig aandacht en energie over is voor het veranderen van de leefstijl.

Hoewel er al veel bekend is over bestaansonzekerheid en de invloed daarvan op het opgroeien van kinderen, blijkt het een lastig te herkennen en ingewikkeld aan te pakken thema voor professionals en beleidsmakers.

Wat er volgens diverse onderzoekers nodig is, is een langdurig integraal beleidsterrein-overstijgend beleid ⁽⁸⁾

In onze kenniswerkplaats beogen we daarom kennis te bundelen en te verspreiden. We werken via verschillende manieren aan het beïnvloeden van het maatschappelijk debat over bestaanszekerheid en de agendasetting van dit thema.

Zo organiseren we kennisevents, hebben we meerdere fotoreportages tot stand gebracht, schrijven we columns, rapportages, artikelen en geven we workshops en lezingen.

Zie het boekje 'Met een veerkrachtige trampoline spring je hoger' voor een uiteenzetting van de uitgangspunten van het associate lectoraat 'Veerkrachtige Families'.

Met dit magazine hopen we bij te dragen aan de prioritering van bestaansonzekerheid in het gesprek over gelijke kansen in het opgroeien van kinderen. Ook hopen we te laten zien dat bestaansonzekerheid zich af kan spelen op uiteenlopende levensgebieden en willen we jullie, onze lezers, uitdagen te reflecteren op succesvolle gebeurtenissen in het leven en de (al dan niet) eigen verdienste daarvan. Tot slot hopen we dat de veerkrachtige verhalen van de deelnemers aan de fotoreportage en de verscheidenheid aan mooie initiatieven inspireren en uitnodigen tot een goed gesprek.

Charlotte Vissenberg
Associate lector Veerkrachtige Families

Referenties

1. Franken, M., van der Sanden, P. (2022). Bestaanszekerheid onder druk. De stand van zaken. Movisie: Utrecht.
2. Van Geuns, R. (2022). Vertrouwen en bestaanszekerheid: wensdroom of noodzaak?HvA: Amsterdam
3. Byung- Chul, H. (2015). The burnout society. Stanford University Press.
4. Swierstra, T., Tonkens, E. (2008). De beste de baas?: Verdienste, respect en solidariteit in een meritocratie. Amsterdam University Press.
5. Eijkman, H., 'CURLINGOUDERS': wat moet je ermee?Kinderopvang, 2019. 29(7): p. 28-30.
6. Berger, L. (z.d.). Succes is (g)een keuze. Utrecht University: Utrecht.
7. Omlo, J. (2014). Schaarste: hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen. Sociale Vraagstukken.

8. Grootegoed, E., Winsemius, A., Noordegraaf-Eelens, L., Dannenberg, E. (2022). Gezondheidsachterstanden aanpakken bij de bron: minder leefstijl, meer bestaanszekerheid. TSG-Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen, 100(1): p. 32-35.
9. Engbersen, R. and Omlo, J. (2021). Uit de duivelskring van armoede.Vakblad Sociaal Werk 22(6): 25-27.
10. Andriessen, I. (2022). Mijn vader is luizenmoeder. Fontys Hogeschool: Amsterdam.
11. Stallen, M. (2019). Het effect van armoede op de ontwikkeling van het kindbrein. Hulp bij armoede: Bouwstenen voor effectieve hulpverlening bij armoede en schulden 31-37.
12. SER advies (2017). Opgroeien zonder armoede. Rijksoverheid: Den Haag. Retrieved
13. Kalthof, H. (2015). Opgroeien en opvoeden in armoede. NJI: Utrecht.